

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 19. kolovoza 2022.
<https://doi.org/10.20901/pm.59.3.04>

Pretpostavke za razumijevanje uloge medijskog sustava za deliberativnu demokraciju: 20 godina istraživanja medijskog sustava u Hrvatskoj

---

ZRINJKA PERUŠKO, DINA VOZAB, FILIP TRBOJEVIĆ

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

Sažetak

Rad se nastavlja na prethodna istraživanja discipline medijskih i komunikacijskih znanosti u Hrvatskoj te prikazuje dio rezultata iz prve hrvatske studije slučaja na međunarodnom znanstvenoistraživačkom projektu *MEDIADELCOM*. U radu se bavimo analizom znanstvene i stručne produkcije u posljednja dva desetljeća (2000.-2020.) te donosimo pregled radova koji tematski pokrivaju četiri konceptualne domene medijskog sustava – pravni okvir za slobodu izražavanja i informiranja, novinarstvo, obrasce upotrebe medija i medijske kompetencije publika – koje stvaraju prilike ili rizike za ostvarenje deliberativne komunikacije, odnosno deliberativne demokracije. Uzorak analize čini nešto više od 500 znanstvenih i stručnih radova, poglavlja u knjigama i zbornicima, izlaganja sa skupova, istraživačkih izvještaja itd. prikupljenih iz različitih domaćih i međunarodnih baza radova. Provedena analiza ukazuje na neujednačenost interesa za pojedine domene i istraživačke teme te na promjenu istraživačkih fokusa i metoda u pojedinim desetljećima.

Ključne riječi: deliberativna demokracija, medijske kompetencije, novinarstvo, obrasce upotrebe medija, sloboda izražavanja i informiranja

1. Uvod

Ovaj rad nastavlja se na ranija istraživanja discipline medijskih i komunikacijskih znanosti u Hrvatskoj provedena u Centru za istraživanje medija i komunikacije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu (Peruško i Vozab, 2014; 2016; 2017). Dio analize koji se odnosi na medijske i komunikacijske sadržaje objavljene u prvih pedeset godina časopisa *Politička misao* objavljen je u tematskom broju spomenutog časopisa na 50. obljetnicu Fakulteta političkih znanosti (usp. Peruško i Vozab, 2014).

Ipak, ovaj se rad umnogome razlikuje od ranijih analiza. Prvo, ne teži obuhvatiti svu produkciju u svim poddisciplinama medijskih i komunikacijskih studija, već se usmjerava na samo četiri konceptualne domene. Drugo, uzorak istraživanja determiniran je teorijskim izborom domena. Treće, donosi dio rezultata analize koja je provedena u okviru međunarodnog komparativnog istraživanja, gdje je multidisciplinarni znanstveni tim operacionalizirao varijable za zajedničku komparativnu matricu.

Autori rada članovi su hrvatskog tima međunarodnog komparativnog znanstvenoistraživačkog projekta *Critical Exploration of Media Related Risks and Opportunities for Deliberative Communication: Development Scenarios of the European Media Landscape (MEDIADCOM)*.¹ Rad prvi put donosi dio rezultata iz prve hrvatske studije slučaja na navedenom projektu, čiji je cilj, između ostalog, bio istražiti znanstvenoistraživačku produkciju te stanje znanja i dostupnost podataka o četirima područjima medijskih sustava koja pridonose uspješnosti deliberativne demokracije.

Nakon uvoda, u kojem smo ukazali na kontekst rada, u nastavku najprije kratko predstavljamo teorijske pretpostavke, nakon čega slijedi opis metode i uzorka istraživanja. U centralnom dijelu rada donosimo pregled dvadesetogodišnje (2000.-2020.) hrvatske znanstvenoistraživačke produkcije četiriju domena medijskog sustava, a u zaključku se osvrćemo na uočene trendove razvoja discipline kroz analizirana područja.

2. Medijski sustav i deliberativna demokracija

Teorijska pretpostavka kojom se vodi projekt *MEDIADCOM*, iz kojeg smo dio rezultata hrvatskog istraživanja odabrali za prezentaciju u ovom radu, relativno je jednostavna: medijski sustav i povezane medijske prakse stvaraju ili pozitivne prilike ili rizike za ostvarenje deliberativne komunikacije. U projektu su definirane četiri ključne domene za deliberativnu demokraciju koje se tiču zakonodavnog i etičkog okvira za slobodu izražavanja i informiranja, različitih aspekata novinarstva, obrazaca upotrebe medija te medijskih kompetencija proizvođača i sudionika (potencijalne) deliberativne komunikacije. Te četiri domene važne su jer se deliberativna komunikacija, kao temeljni proces deliberativne demokracije, može očekivati onda kada

¹ Projekt *MEDIADCOM* međunarodni je znanstveni projekt Horizon 2020, čiji je glavni cilj razviti dijagnostički alat za *policy-makers*, nastavnike, medijske institucije i tijela te medijske stručnjake i novinare, koji će omogućiti holističku procjenu rizika i mogućnosti povezanih s deliberativnom komunikacijom te socijalnom kohezijom u Europi. U projektu sudjeluje 14 zemalja iz Srednje, Sjeverne, Istočne, Južne i Jugoistočne Europe, nositelj projekta je Sveučilište u Tartuu (Estonija), a predviđeno vrijeme provedbe je od ožujka 2021. do ožujka 2024. godine. Za više informacija vidjeti: <https://www.mediadcom.eu>.

svi članovi društva i sudionici komunikacije (građani, publike i novinari) imaju podjednak pristup (različitim) informacijama, sadržajima i medijima, kada mogu slobodno izražavati vlastita mišljenja te kada imaju prikladne kompetencije za sudjelovanje u javnom dijalogu i za donošenje razumnih odluka (Nord i Harro-Loit, 2021).

Jednostavnost spomenute pretpostavke je, naravno, samo privid; iza jednostavno postavljenog očekivanja o odnosima uvjeta i ishoda kriju se mnoge nepoznanice. Prva se odnosi na sâm koncept deliberativne komunikacije, koji u literaturi nije jednoznačno prihvaćen. Zasigurno je najpoznatiji Habermasov (1987) koncept deliberacije kao komunikativne akcije koja je pretpostavka deliberativne demokracije, ali na pitanje o tome koje su karakteristike medijskog sustava potrebne za takav demokratski ishod (kakav medijski sustav treba biti da bi se ostvarile deliberativna komunikacija i demokracija), u literaturi (posebno empirijskoj) nema jasnog odgovora.

Koja je (normativna) uloga medija u demokraciji? Odgovor na to pitanje ovisi o tipu demokracije koji zamislimo. Kao što upozoravaju Christians *et al.* (2009), različiti oblici demokratskih modela očekuju različite uloge od medija. Deliberativna demokracija (uključujući građanski i direktni podtip) prvenstveno treba one medije koji omogućavaju da građani postignu odluke koje su utemeljene na argumentima. Obuhvat normativne konceptualizacije deliberativne demokracije postaje još kompleksniji kada se uključi i nova komunikacijska i medijska ekologija (koja se proširila u vrlo raznolikim pravcima otkad je racionalna deliberacija koju podupiru mediji opisana kao demokratski ideal), a hibridni medijski sustav (Chadwick, 2013; 2017) i razvoj disfunkcionalne hibridnosti dovode u opasnost sâm ideal deliberacije.

Iz ove sažete skice jasno je da politologiji i komunikacijskim znanostima (uključujući medijske studije) predstoji mapiranje različitih konceptualizacija i empirijskih operacionalizacija odnosa medija i deliberativne demokracije kao pragmatičnog i empirijski primjenjivog koncepta. Daljnje istraživanje odnosa medija i demokracije te izazova koje postavljaju kako jedno drugom tako i građanima/javnosti nužno traži povlačenje novih granica na normativnom polju komunikacijskih istraživanja, ali to ostavljamo za neki drugi rad. Zasad ćemo se usmjeriti na istraživanje pretpostavki za uspostavljanje veze između medijskog sustava i (kvalitete) demokracije. Da bi se uspostavila empirijska veza između tih dvaju koncepata, prvo je potrebno analizirati svaki medijski sustav, a toj analizi prethodi analiza znanstvenoistraživačke produkcije o aspektima medijskog sustava koji se smatraju ključnima, što je cilj ovog rada.

3. Metoda i uzorak

Četiri su ključne domene koje, u kontekstu medijskog sustava, mogu pozitivno ili negativno djelovati na kvalitetu demokracije. To su: (1) pravni okvir za slobodu izražavanja i informiranja; (2) novinarstvo; (3) obrasci upotrebe medija; (4) me-

dijske kompetencije publika. U ovom se radu bavimo analizom znanstvenoistraživačke produkcije koja analizira istraživanja usmjerena na Hrvatsku u posljednja dva desetljeća (2000.-2020.) te donosimo pregled radova² koji tematski pokrivaju navedene domene. Četiri analizirane domene omeđene su ključnim riječima koje su povezane s njihovom operacionalizacijom, a koje će u nekom od budućih radova biti povezane s ključnim prekretnicama i trendovima u razvoju medijskih sustava.

Komparativna istraživanja koja provode veliki međunarodni timovi uključuju niz izazova (Volk, 2021), posebno kada je riječ o kvalitativnim istraživanjima. Iako očekujemo da će u projektu *MEDIADELCOM* ti izazovi najviše doći do izražaja u fazi međunarodnih (komparativnih) analiza, oni se očituju već sada u nacionalnim fazama istraživanja, a Hrvatska nije iznimka. Ovdje prije svega mislimo na odabir uzorka i kodiranje, odnosno analizu bibliografske baze radova. Naime, unatoč raspravama oko ključnih riječi za prikupljanje i kodiranje radova, u fazi analize pojavile su se izvjesne nejasnoće. U ovom trenutku (prije komparativnog uvida u bibliografske baze drugih članova konzorcija) nije moguće znati koliki dio tih nejasnoća proizlazi iz idiosinkrazije hrvatskog izdavačkog sustava, no treba spomenuti i da se mnogi aspekti prikupljenog korpusa još uvijek analiziraju.

Analizirani radovi – znanstveni i stručni radovi, poglavlja u knjigama i zbornicima, istraživački izvještaji itd. – prikupljeni su iz različitih domaćih i međunarodnih baza radova (npr. Hrčak, Google Scholar, baze Nacionalne i sveučilišne knjižnice, međunarodne baze znanstvenih časopisa itd.) u nekoliko faza,³ a preliminarni odabir radova za analizu učinjen je prije međunarodne operacionalizacije varijabli i definiranja ključnih riječi za formiranje konačne bibliografske baze. Baza je nakon toga pročišćena i nadopunjena, u velikoj mjeri i na temelju detaljnog čitanja radova. Svi radovi koji su zadovoljili kriterije teme i ključnih riječi zatim su podvrgnuti testu minimalne kvalitete, pri čemu su odbačeni oni u kojima se nisu navodile reference ili izvori podataka. Tim postupkom došlo se do oko 500 referenci koje su unesene u bibliografsku bazu.⁴ Treba naglasiti da se taj uzorak, zbog specifičnog

² Iako prevladavaju radovi domaćih autora, korpus obuhvaća i međunarodne studije inozemnih autora ili međunarodne komparativne projekte.

³ Zahvaljujemo Josipi Vrankulj i Mateju Mikašinoviću Komši koji su obavili preliminarnu identifikaciju relevantnih radova za analizu. Ovaj rad ekstenzivno se oslanja na neobjavljeni tekst izvještaja prve studije slučaja hrvatskog medijskog konteksta na projektu *MEDIADELCOM* autorica Peruško i Vozab (2022).

⁴ Bibliografska baza bit će javno dostupna po završetku projekta *MEDIADELCOM*. Postoji mogućnost da je istraživački tim usprkos svim naporima ipak previdio dio kvalitetnih radova iz četiriju analiziranih domena, stoga ćemo razmotriti prijedloge za njihovo naknadno dodavanje u bibliografsku bazu.

načina odabira radova, ne može smatrati reprezentativnim za cjelokupnu znanstveno-istraživačku produkciju u analiziranim domenama.

Analizom osnovnih deskriptivnih statističkih pokazatelja utvrđeno je da najveći broj objavljenih radova dolazi iz domene novinarstva (čini gotovo 60% udjela u uzorku). S oko 20% udjela slijedi pravni okvir za slobodu izražavanja i informiranja te s po nešto više od 10% obrasci upotrebe medija i medijske kompetencije publika. Posljednje dvije domene ubrajaju se u one s povijesno najnižim udjelom istraživanja u disciplini. Nadalje, dvije trećine radova objavljene su nakon 2010. godine, što potvrđuje ranije nalaze o ubrzanom rastu discipline (Peruško i Vozab, 2014; 2017). U domeni pravnog okvira čak 30% radova objavljeno je između 2000. i 2010. godine, dok je u domeni novinarstva udio objavljenih radova u tom periodu oko 25%. Preko 90% radova iz domene medijskih kompetencija publika objavljeno je nakon 2010. godine, što vrijedi i za oko 85% radova o obrascima upotrebe medija. Otprilike četvrtina radova objavljena je u međunarodnim bazama, uglavnom na engleskom jeziku (u preko 90% slučajeva). U samo dva slučaja radilo se o znanstvenim knjigama, no zato oko 20% čine poglavlja u znanstvenim knjigama. Oko 40% međunarodno objavljenih radova objavljeno je u znanstvenim časopisima, a otprilike trećinu svih radova objavljenih u inozemstvu čine istraživački izvještaji. Slijedi prikaz hrvatskih znanstvenoistraživačkih publikacija u četirima istraživanim domenama medijskog sustava.

4. Istraživačka produkcija četiriju domena medijskog sustava 2000.-2020.

4.1. Pravni kontekst i etička praksa medijskog sustava u Hrvatskoj

Pri analizi i tumačenju istraživanja iz domene pravnog okvira za slobodu izražavanja i informiranja, odnosno zakonodavne i etičke medijske prakse u posljednjih 20 godina, važno je imati na umu postsocijalističku tranziciju 1990-ih godina, koju je karakterizirala spora uspostava demokratskih standarda kako u širem društvenopolitičkom kontekstu tako i u medijima. Problemi i pitanja u toj domeni istraživali su se u odnosu na ključne prekretnice koje su im prethodile, od kojih je najznačajniji bio dolazak lijevo-liberalne koalicije na vlast 2000. godine. U ovom poglavlju donosimo pregled najznačajnijih autora i njihovih istraživanja u kojima su se od tada do danas bavili temama: (1) slobode izražavanja; (2) klevete; (3) govora mržnje; (4) dezinformacija i lažnih vijesti; (5) privatnosti i zaštite osobnih podataka; (6) profesionalne odgovornosti novinara i medijskih organizacija.

Iako aktualna i danas, tema *slobode izražavanja* posebnu je pažnju akademske i stručne javnosti zaokupljala od druge polovice 1990-ih do ranih 2000-ih godina. U to je vrijeme provedeno više akademskih projekata koji su za cilj imali identificiranje problema i predlaganje promjena u hrvatskoj medijskoj politici, a u kojima su važnu

ulogu imale i akademske i strukovne organizacije poput Instituta za razvoj i međunarodne odnose, Hrvatskog pravnog centra i Hrvatskog novinarskog društva. Jedan od većih takvih projekata bio je *Nova medijska agenda: za europsku medijsku politiku u Hrvatskoj*, koji je rezultirao brojnim predavanjima, skupovima, okruglim stolovima i zbornikom radova objavljenom u časopisu *Medijska istraživanja* (usp. Peruško Čulek, 1999). Analizirajući stanje 1990-ih godina i područja koja je potrebno promijeniti kako bi se medijima omogućila njihova demokratska uloga, Alaburić (2000) je ukazivala na važnost i ulogu pravnog sustava u definiranju zakonodavnog okvira, osiguravanju sudske zaštite i pomaganju samoregulacije novinarske profesije. Autorica je također upozoravala na kontradiktornosti unutar tadašnjih *Zakona o javnom priopćavanju* i *Kaznenog zakona*, kao i na (pre)snažnu zaštitu državnih i vojnih tajni bez ravnoteže s pravom javnosti na informiranje (Alaburić, 2000). Iako je i velik broj drugih stručnjaka i autora zagovarao određene zakonodavne promjene na području slobode izražavanja, nisu se svi (uvijek) slagali oko jedinstvenog smjera u kojem bi one trebale ići (usp. Badrov, 2007; Jakovljević, 2017; Maršavelski i Juras, 2019), posebno kada se radilo o reguliranju klevete, govora mržnje te dezinformacija i lažnih vijesti. Pitanjem slobode izražavanja bavi se i pučka pravobraniteljica, koja u godišnjim izvješćima godinama upozorava na nedostatak razlikovanja pojmova slobode izražavanja i govora mržnje u javnom prostoru (Pučka pravobraniteljica, 2021).

Hrvatski novinari u svojem se radu često suočavaju s tužbama za *klevetu*, koja se u medijskom zakonodavstvu promatra kao kombinacija privatnog (u vidu zaštite prava osobe pojedina) i javnog prava (u vidu prava medija na slobodu izražavanja) (Radolović, 2007). Alaburić (2000) ističe da su, suprotno praksi Europskog suda za ljudska prava, hrvatski sudovi 1990-ih godina u prvostupanjskim postupcima dominantno presuđivali u korist prava osobe, a da se situacija (donekle) promijenila tek 2000. godine dolaskom na vlast lijevo-liberalne koalicije. Iste godine Ustavni je sud promjenom *Kaznenog zakona* ukinuo posebnu zaštitu četiriju predsjednika (države, Vlade, Sabora i Ustavnog suda) od klevete, a daljnje izmjene *Zakona* podigle su standarde novinarskog izražavanja zaštitom novinara od odgovornosti za klevetu osim u slučajevima kada se dokaže da im je isključiva namjera bila povreda ugleda i/ili časti pojedinaca. Ta su pitanja tijekom prve polovice 2000-ih godina bila predmet žustrih rasprava u pravnim, zakonodavnim i novinarskim krugovima, pri čemu su potonji zagovarali izuzeće i u slučaju klevete (Badrov, 2007). Hrvatsko novinarsko društvo i Sindikat novinara Hrvatske pozdravili su 2019. godine odluku Vlade o brisanju kaznenog djela teškog sramoćenja iz *Kaznenog zakona*, izazivši ponovno nezadovoljstvo time da ista odluka nije donesena i u slučaju klevete, koju *Zakon* i danas tretira kao kazneno djelo protiv ugleda i časti te predviđa visoke kazne.

Alaburić (2003a; 2003b) je bila i među prvim autorima koji su se (s pravnog gledišta) bavili analizom *govora mržnje*. U kontekstu pristupanja Hrvatske Europskoj uniji autori (Munivrana Vajda, 2013; Munivrana Vajda i Šurina Marton, 2016) su

propitivali usklađenost razumijevanja govora mržnje i ksenofobije u hrvatskim zakonima s europskim pravnim okvirom i sudskom praksom, upozoravajući na (pre)usko tumačenje tih pojmova. Zbornik radova E. Kulenovića (2016) teorijski i empirijski obrađuje brojna pitanja govora mržnje u hrvatskom kontekstu, a autori su se bavili i definiranjem (Vilović, 2011), psihoanalitičkim objašnjenjima (Klain, 2003) te prisutnošću i sadržajem govora mržnje u medijima (Labaš i Grmuša, 2011). U novije vrijeme zagovaralo se i donošenje posebnih zakona radi suzbijanja takvog ponašanja na društvenim mrežama, po uzoru na Njemačku (Roksandić Vidlička i Mamić, 2018).

Nakon 2017. godine pažnju hrvatske znanstvene zajednice počele su privlačiti i teme *dezinformacija i lažnih vijesti*, što je uvelike bilo potaknuto pobjedom Donalda Trumpa na predsjedničkim izborima u SAD-u (Klauški, 2017; Nenadić, 2017; Vozab, 2017). Prvi smjer istraživanja povezivao je te teme s konceptom i stupnjem medijske pismenosti (Vukić, 2020; Sivrić, 2020), a 2019. godine objavljen je i poseban broj časopisa *Medijske studije* na temu obrazovanja i obrane od takvih pojava. Drugi smjer istraživanja bavio se analizom utjecaja novih (digitalnih) medija i tehnologija na pojavu i širenje lažnih vijesti (Peran i Raguž, 2019a), odnosno borbu protiv njih (Grmuša i Prelog, 2020), a zahvaćena je i perspektiva publika – koliko i kako publike prepoznaju lažne vijesti i u kakvom je to odnosu s njihovim povjerenjem u medije (Biloš, 2020; Krelja Kurelović, Tomac i Polić, 2021). Teme dezinformacija i lažnih vijesti posebno su se aktualizirale izbijanjem pandemije COVID-19, kada je skovan i termin “infodemija”. U tom kontekstu Pilić i Pilić (2021) istražuju kaznenopravne i sigurnosne aspekte širenja lažnih vijesti, a Nenadić (2020a) daje pregled politika vodećih *online* platformi u borbi protiv dezinformacija.

Kada je riječ o pitanjima *privatnosti i zaštite osobnih podataka*, u fokusu autora posljednjih su godina uglavnom bili medijski sadržaji koji narušavaju privatnost na internetu (Brautović, 2007), mogućnosti roditelja da zaštite djecu od štetnih sadržaja na društvenim mrežama (Ciboci, Kanižaj i Labaš, 2013; Ciboci, 2014; Grmuša, Tomulić i Andelić, 2019) i regulatorni okvir elektroničkih medija u kontekstu zaštite maloljetnika (Lisičar i Jurić, 2014). Pravni stručnjaci bavili su se pravom (novinara) na pristup informacijama od javnog značaja, ukazujući na probleme u primjeni i potrebu za redefiniranjem pravnog okvira radi sprječavanja zloupotreba na tom polju (Rajko, 2002; 2007; 2012), kao i na velik rast broja tužbi temeljenih na povredi *Zakona o pravu na pristup informacijama* (Vajda Halak, Romić i Tršinski, 2016). Zaštita novinarskih izvora tematizirana je u samo dva rada. Još puno prije donošenja *Zakona o zaštiti prijavitelja nepravilnosti* (tzv. “zviždača”), Rajko (2000) je pisao o odgovornosti novinara pri suradnji i zaštiti osoba koje im služe kao izvor (unutarnjih) informacija, a Habazin (2010) o zaštiti “zviždača” na radnom mjestu.

Profesionalna odgovornost novinara i medijskih organizacija uglavnom se proučava s obzirom na utjecaj i praksu Novinarskog vijeća časti Hrvatskog novinarskog društva te Programskog vijeća HRT-a (Nenadić, 2020b). Rad tih vijeća u

najvećoj se mjeri svodi na rješavanje pritužbi i izdavanje opomena novinarima za iznošenje neprovjerenih, neistinitih i intimnih informacija, najčešće bez ozbiljnijih posljedica (Skoko i Bajs, 2007). Vilović (2009) se svojevremeno bavila analizom ideje osnivanja Vijeća za medije u Hrvatskoj kao samoregulatornog tijela za medijsku etiku sastavljenog od novinara, urednika i članova javnosti, ali ono do danas nije zaživjelo. Autori također analiziraju učinkovitost Vijeća za elektroničke medije te predlažu izmjene radi povećanja njegove autonomije, kao i samoregulacije i koregulacije medija općenito (Ivanuš, 2018; Lisičar i Jurić, 2014; Lisičar, 2016; Šola i Čičak, 2013; Bilić *et al.*, 2017).

4.2. Diverzificiranost istraživanja o novinarstvu

Domena novinarstva najšira je, a time i u proteklih 20 godina najistraživanija od četiriju domena koje su predmet analize ovog rada, stoga smo analizu akademske produkcije suzili na pet poddomena: (1) medijsko tržište, pluralizam i raznolikost; (2) javne medijske servise; (3) opće trendove i karakteristike novinarske profesije; (4) novinarsko obrazovanje; (5) radne uvjete novinara.

Medijsko tržište, pluralizam i raznolikost, kao strukturni kontekst koji uz to, među ostalim, nastaje djelovanjem novinara, analizirali su se iz više perspektiva, kako u okviru međunarodnih monitoring studija tako i u istraživanjima koja se bave specifičnim aspektima sadržaja i/ili vlasničke strukture medija u Hrvatskoj i Srednjoj i Istočnoj Europi (Zgrabljić, 2003; Peruško i Popović, 2008; Peruško, 2003; 2010; 2011; 2013; Peruško *et al.*, 2011). Te su se teme do prve polovice 2000-ih godina dominantno analizirale u kontekstu uloge stranih vlasnika u tiskanim medijima (Peruško, 2003), dok se u kasnijim istraživanjima snažniji fokus stavlja na sadržajni, žanrovski i svjetonazorski pluralizam (Peruško, 2009; Roller, 2014; Bilić i Balabanić, 2016). Nekoliko studija naručili su relevantni neovisni akteri koji djeluju u području medija, poput Agencije za elektroničke medije i Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva (Čuvalo, Vozab i Peruško, 2013; Peruško, Zember i Vozab, 2013; Vozab, Peruško i Čuvalo, 2013; Burić *et al.*, 2018), što je potaknulo i daljnja istraživanja publika neprofitnih medija (Vozab, Peruško i Čuvalo, 2017). Pored domaćih izvora, vrijedne informacije o medijskom tržištu i raznolikosti na godišnjoj se razini objavljuju u Monitoru medijskog pluralizma (kojim je Hrvatska pokrivena od 2015. godine) i IREX-ovom Indeksu održivosti medija.⁵

⁵ Iako široko prihvaćen, IREX-ov Indeks ipak se ne može smatrati relevantnim komparativnim izvorom jer se temelji na mišljenju tek nekolicine novinara ili stručnjaka, koji ocjene donose na temelju vlastitog mišljenja, a ne na temelju podataka ili prethodnih analiza. Tako je u posljednjem izvještaju iz 2019. godine medijski sustav Hrvatske ocijenjen kao manje održiv od primjerice crnogorskog, albanskog i kosovskog.

Posebnu akademsku pažnju privlačili su *javni medijski servisi* koji su se, od početnog interesa za odnos s politikom tijekom 1990-ih godina, nakon 2000. godine dominantno analizirali kroz pitanja autonomije i financiranja (Car, 2019). Medijska politika nakon 2000. godine polučila je određene rezultate u pogledu pluralizma, raznolikosti i uključivanja javnosti u kreiranje medijskih rješenja, iako demokratska tranzicija pojedinih dijelova javnih servisa nije tekla onoliko glatko koliko se očekivalo. U to vrijeme Zgrabljic (2003) piše o namjerama i (ne)uspjehu izdvajanja frekvencija na kojima emitiraju radijski i televizijski kanali HRT-a, a Popović (2004) iznosi opsežnu kritiku zakonskih izmjena, koje su teme brojnih radova i u narednom periodu (Peruško, 2011; 2012; Bilić i Švob-Đokić, 2016).

Nešto veći broj radova istraživao je *opće trendove i karakteristike novinarske profesije* (usp. Car i Bukvić, 2016; Perišin, 2017; Peruško, Čuvalo i Vozab, 2016; 2017a; 2021; Popović, 2018). Autori ukazuju na prisutnost različitih novinarskih rutina i praksi, posebno u pogledu korištenja izvora i kriterija odabira vijesti (usp. Grmuša, Popović i Banek Zorica, 2016; Perišin, 2004; 2008; 2016). Nekoliko novijih radova bavi se utjecajem digitalizacije i društvenih medija na novinarsku praksu (Nenadić, 2018; 2020b; Osmančević, 2016), a nastaje i trend procjenjivanja mogućnosti inovativne produkcije vijesti, poput konstruktivnog novinarstva (Kovačević i Perišin, 2018). Autori (Car i Bukvić, 2016; Vozab i Zember, 2016) su uočili i zamjetan trend feminizacije novinarstva, što je vjerojatno posljedica promjena statusa same profesije koja postaje sve manje prestižna i sigurna te sve slabije plaćena (Vozab i Zember, 2016).

Nekoliko autora bavilo se *novinarskim obrazovanjem*. Car i Bukvić (2014) razvoj hrvatskog novinarskog obrazovanja smještaju u kontekst Jugoistočne Europe, a Perišin i Mlačić (2014) analiziraju potencijale digitalnog novinarskog obrazovanja. Zgrabljic Rotar i Vrljević Šarić (2009) bavile su se analizom studija medija i novinarstva, koji se danas izvode na nekoliko javnih i privatnih sveučilišta i fakulteta u Hrvatskoj, a broj upisanih studenata ocjenjuje se prevelikim u odnosu na potrebe tržišta rada (Car i Bukvić, 2016). Iako je početna motivacija studenata za te studije relativno visoka, ona s vremenom opada, a sve više studenata radije se odlučuje za smjerove odnosa s javnošću negoli za klasično novinarstvo. Nezadovoljstvo studenata potaknuto je i njihovom percepcijom o nedostatku praktične nastave i vještina stečenih na studijima (Car i Bukvić, 2016; Majstorović i Vilović, 2012), a uočava se i nedostatak tečajeva i radionica za razvoj novih vještina digitalnog novinarstva nakon završenih studija (Zgrabljic Rotar, 2020).

Radni uvjeti novinara najčešće su se analizirali u kontekstu zadovoljstva poslom, prijetnji, uznemiravanja, javne netrpeljivosti te utjecaja komercijalizacije na profesionalnu kulturu, novinarsku etiku i autonomiju. Radni uvjeti novinara u Hrvatskoj obično se ocjenjuju kao nesigurni, slabije plaćeni i s nižim stupnjem (so-

cijalne) zaštite u usporedbi s drugim europskim zemljama (Car, 2016; Popović, 2018). Komparativna studija Peruško, Čuvalo i Vozab (2017a) smješta Hrvatsku u klaster perifernih europskih zemalja gdje novinari, u odnosu na razvijene europske medijske sustave, u većoj mjeri percipiraju ekonomske, organizacijske, profesionalne i druge utjecaje na svoj rad. Posljednjih godina sve je izraženiji i trend tužbi protiv novinara (najčešće za klevetu i sramoćenje) (Bilić, Valečić i Prug, 2021; Peruško, 2020), a anketa Hrvatskog novinarskog društva pokazala je da je u 2020. godini protiv novinara pokrenuto 905 strateških tužbi protiv javne participacije (tzv. SLAPP tužbi) (Kutri, 2020). Komercijalizacija novinarske profesije uglavnom se analizirala kroz analizu sadržaja medija. Nedavna studija Vozab i Majstorović (2021) pokazala je da je medijski senzacionalizam jedna od najistraživanijih tema o novinarstvu u Hrvatskoj, a akademski projekt *The Worlds of Journalism* da se i sami novinari suočavaju s pritiscima u smjeru senzacionalističkog izvještavanja (Peruško, Čuvalo i Vozab, 2016). Novinarska etika uglavnom se analizirala kroz analizu sadržaja i vrednovanje etički dvojbenih praksi u medijima (Majstorović, 2013; Pavelin i Karamarko, 2015), a privrženost različitim ulogama, normama i etici otkrivena je i među samim novinarima (Ivanuš, 2021; Peruško, Čuvalo i Vozab, 2016; Pjesivac i Imre, 2018).⁶

4.3. Medijske publike: obrasci upotrebe medija

Istraživanje obrazaca upotrebe medija i medijskih publika relativno je novo područje medijskih i komunikacijskih studija u Hrvatskoj, budući da se većina radova o toj temi pojavljuje tek nakon 2000., a posebno nakon 2010. godine (Peruško i Vozab, 2017). Većinu takvih istraživanja danas provode specijalizirane komercijalne agencije za istraživanje tržišta (npr. Ipsos Puls i AGB Nielsen), a širenju znanstvenih istraživanja medijskih publika u nas pridonijela je europska COST akcija *Transforming Audiences, Transforming Societies* provedena između 2010. i 2014. godine u kojoj su sudjelovali i mnogi znanstvenici s područja medija i komunikacije iz Hrvatske. Teme koje se u posljednje vrijeme najčešće istražuju tiču se: (1) medijskih preferencija; (2) medijskih repertoara; (3) percepcije relevantnosti vijesti; (4) povjerenja u medije.

Nekoliko je izvora koji nude podatke o *medijskim preferencijama* publika. Od 2017. godine Hrvatska je dio opsežnog Reutersovog godišnjeg izvješća o konzumaciji digitalnih vijesti, a Agencija za elektroničke medije na mjesečnoj bazi objavljuje podatke o udjelu i gledanosti televizijskih kanala i programa. Iako su još uvijek

⁶ Studija Pjesivac i Imre (2018) među studentima novinarstva pokazala je da hrvatski studenti najviše cijene novinarske uloge nepristranog promatrača i čuvara (*watchdog*), koje smatraju važnijima od davanja komentara i iznošenja vlastitog mišljenja.

najrašireniji tradicionalni oblici medijske potrošnje, širenjem dostupnosti interneta uočava se trend rasta digitalnih medija (Agencija za elektroničke medije, 2016). Tradicionalna televizija još je uvijek prvi izvor informiranja kod hrvatske publike (slijede ju *online* izdanja novina), a najpopularniji televizijski kanali su oni komercijalnih televizijskih kuća (Vozab i Peruško, 2021). Novija istraživanja ponudila su dodatne dimenzije korištenja televizije. Krolo, Tonković i Marčelić (2020) analizirali su formiranje televizijskih preferencija kroz prizmu kulturnog kapitala i klase, a Karuza Podgorelec (2020) promatrala je televizijsku potrošnju u kontekstu zadovoljenja emocionalnih potreba. Sve je manje radova posvećeno radijskim publikama. Unatoč tomu što se radio i dalje sluša i uživa visoko povjerenje javnosti (Mučalo, 2010), među mladima su, kako su uočili Mučalo i Knežević (2014), sve popularnije *online* radijske stanice nauštrb tradicionalne radiofonije. Istraživanja u čijem su fokusu isključivo društvene mreže su rijetka.

Nekoliko autora procjenjivalo je upotrebu medija u medijskom okruženju velikog izbora koristeći koncept *medijskih repertoara*. Čuvalo i Peruško (2017) tako su analizirale medijske generacije, a identificirani su i informativni repertoari (Peruško, Čuvalo i Vozab, 2017b; Vozab, 2019),⁷ koji potvrđuju da tradicionalni mediji još uvijek zauzimaju važno mjesto kod publika kojima je blisko nekoliko medijskih repertoara. Druga struja istraživanja bavila se specifičnim skupinama publika, prije svega mladima. Dio izvještaja i radova temelji se na projektu *EU Kids Online* (Ciboci *et al.*, 2020; Potočnik, 2007) koji teži unaprjeđenju znanja o mogućnostima, rizicima i sigurnosti europske djece na internetu,⁸ a na tom se području razvio i novi pravac kvalitativnih istraživanja (Čuvalo, 2015; 2016). U novije vrijeme sve je više radova koji se bave komparativnom analizom upotrebe medija. Peruško, Vozab i Čuvalo (2013) analizirale su medijske publike u odnosu na (postsocijalističke) medijske sustave i zaključile da Hrvatska pripada “južnom” klasteru zemalja s općenito nižom upotrebom medija, dok se u kontekstu digitalnog medijskog okruženja nalazi u “istočnom” klasteru europskih zemalja u kojima se bilježi veća sklonost *online* medijskim izvorima (Peruško, Vozab i Čuvalo, 2015).

Pišući o *percepciji relevantnosti vijesti*, autori se pozivaju na nekoliko izvora. Reutersovo godišnje izvješće vrijedan je izvor podataka i o tom aspektu, a u po-

⁷ Peruško, Čuvalo i Vozab (2017b) identificirale su šest informativnih repertoara među hrvatskom publikom: komercijalni tradicionalisti nacionalnog doseg; lokalni tradicionalisti s fokusom na radiodifuzne medije; međunarodno orijentirani tražitelji vijesti; omnivori koji vole radio, a izbjegavaju tisk; raznoliki čitatelji *online* sadržaja i tiska; lokalni multiplatformni korisnici vijesti u malim obrocima.

⁸ Najnoviji izvještaj projekta *EU Kids Online* pokazuje da većina djece u Hrvatskoj ima pristup internetu (uglavnom preko mobilnih telefona), a da su im preferirane aktivnosti zabava, obrazovanje i komunikacija s vršnjacima (Ciboci *et al.*, 2020).

sljednje vrijeme objavljeno je i dosta radova koji obrađuju korištenje i repertoare vijesti te interes za njih (Peruško, Čuvalo i Vozab, 2017b; Plenković, 2020; Roller, 2014; Vozab, 2019; Vozab i Peruško, 2018; 2021). Istraživanja impliciraju da ponuda medijskih sadržaja od javnog interesa (vijesti i informativnog programa) ne odgovara potrebama publika, koje traže više informativnog programa nego što im nude različiti televizijski kanali (Peruško, 2009; Roller, 2014). Korištenje informativnih medija u Hrvatskoj ima obilježja povijesnog ponašanja publika u polariziranim pluralističkim medijskim sustavima (koje su opisali Hallin i Mancini, 2004) – manjina čita novine, masovne publike nastaju s pojavom televizije, a čitatelji nemaju pretplatničkih navika. Čitatelji novina razlikuju se od prosjeka populacije – urbani su, imaju viši socioekonomski status i općenito se češće informiraju (Čuvalo, 2010; Lamza Posavec i Rihtar, 2003). Međutim, čak je i u toj skupini uočena podjela na starije, ruralnog porijekla, s nižim socioekonomskim statusom, koji obično glasaju za desno-konzervativne političke opcije, i mlađe, urbane, višeg socioekonomskog statusa, koji najčešće daju glas lijevo-liberalnim opcijama (Lamza Posavec i Rihtar, 2003). U multimedijskom okruženju socioekonomska podjela očituje se u medijskim repertoarima – međunarodno orijentirani omnivori su mlađi konzumenti vijesti, višeg socioekonomskog statusa i većeg interesa za politiku, dok su oni koji izbjegavaju vijesti stariji, nižeg socioekonomskog statusa i manjeg interesa za politiku (Vozab, 2019). Analiza Vozab i Peruško (2018) pronašla je vezu između konzumiranja digitalnih vijesti i liberalnih vrijednosti, a Plenković (2020) uočava trend konzumiranja takvog oblika vijesti kod studenata sklonih populističkim idejama.

Povjerenje u medije manje je zastupljeno u našoj literaturi u odnosu na druge aspekte upotrebe medija. Istraživanja ukazuju na to da publike donekle vjeruju nacionalnim i lokalnim medijima, uz istovremeni nizak stupanj povjerenja u novinare (Čuvalo, 2010). Korištenje televizije u pozitivnoj je korelaciji s povjerenjem u mnoge političke i društvene institucije i elite, a korištenje interneta u negativnoj (Čuvalo, 2010; 2013). Kvalitativne studije Pjesivac, Spasovske i Imre (2016; 2017) pokazale su da je hrvatska publika nepovjerljiva spram informativnih medija u pogledu stručnosti, a kao razloge navode uvjerenja da novinari “podliježu pritiscima političara, vlasnika medija i oglašivača, primaju mito za pozitivno izvještavanje, iznuđuju novac od ljudi, te se bave skrivenim oglašavanjem i nepotizmom” (Pjesivac, Spasovska i Imre, 2017, str. 171). Nedavno istraživanje Vozab i Peruško (2021) ukazuje na pozitivnu korelaciju upotrebe, interesa, lijevo-liberalnog političkog opredjeljenja i povjerenja u vijesti.

4.4. Medijske kompetencije publika

Najveći broj radova iz domene medijskih kompetencija publika objavljen je tek u posljednjih 10-ak godina, a autori su se gotovo isključivo bavili medijskom pismenosti djece i mladih u sustavu odgoja i obrazovanja. Prije negoli se osvrnemo na znanstvenoistraživačku produkciju, donosimo kratak kontekstualni pregled tog područja.

Hrvatska je 2021. godine zauzela relativno nisko 24. od 35 mjesta na indeksu medijske pismenosti u Europi, s rezultatom od 43 od 100 bodova (Lessenski, 2021). Medijska pismenost i medijsko obrazovanje nisu prepoznati kao prioriteta u hrvatskoj obrazovnoj politici, o čemu svjedoči činjenica da su prvi put (kratko) spomenuti u *Strategiji znanosti, obrazovanja i tehnologije* tek 2014. godine, kao i nepostojanje službenog tijela odgovornog za planiranje, regulaciju i vrednovanje aktivnosti na tom području (Kanižaj i Car, 2015). Medijska pismenost uglavnom se promiče i podučava kroz sporadične aktivnosti dionika iz sfere civilnog društva, iako je posljednjih godina vidljiv snažniji angažman Agencije za elektroničke medije koji se očituje u provođenju javnih kampanja, kreiranju i distribuciji obrazovnih materijala te financijskoj potpori istraživanjima i projektima koji ciljaju na razvoj različitih medijskih vještina poput korištenja medija, kritičkog mišljenja, interkulturalnog dijaloga, kreativnosti, sudjelovanja i interakcije (Kanižaj, 2016). Programi medijskog opismenjavanja u sustavu formalnog obrazovanja uglavnom se provode u sklopu medijske kulture u kurikulumu hrvatskog jezika, a neki se aspekti digitalnog opismenjavanja obrađuju na nastavi informatike. Međutim, stručnjaci (Ciboci, 2018; Ciboci i Labaš, 2019) ocjenjuju da su formalni programi medijskog opismenjavanja nedostatni i zastarjeli, da ne potiču kritičko mišljenje, da se ne bave dovoljno digitalnim medijima te da nastavnici nemaju potrebne kompetencije za podučavanje (Ciboci i Osmančević, 2015). Unatoč tomu, pozitivni pomaci ipak su vidljivi. Godine 2019., u sklopu eksperimentalne kurikularne reforme, u nastavne planove i programe osnovnih i srednjih škola kao međupredmetna tema uvedena je *Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije*, čime je nastava informatike postala suvremenija i dostupnija, a učenicima je pružena prilika da steknu znanja o “sigurnosti na mrežama, zaštiti podataka, elektroničkom nasilju i brizi za svoj digitalni ugled, zaštiti osobnih podataka, te neprimjerenim oblicima ponašanja i traženju pomoći u slučaju neželjenih sadržaja i kontakata” (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2018, str. 8).

Primarni istraživački fokus u toj domeni jest *medijska pismenost* djece i mladih u sustavu predškolskog odgoja i osnovnoškolskog obrazovanja. U tom kontekstu autori su istraživali njihovu opću razinu medijske pismenosti (Baketa, Bovan i Matić Bojić, 2021; Gospodnetić i Morić, 2014), dovodili ju u vezu s utjecajem obitelji i odgojnih stilova (Ciboci i Labaš, 2019; Mikelić Preradović, Lešin i Šagud,

2016), analizirali ulogu stručnih službi u njezinoj promociji (Ciboci, Gazdić-Alerić i Kanižaj, 2019; Vanek, 2021; Peran i Raguž, 2019b) te evaluirali formalne (Ciboci i Osmančević, 2015; Alerić, Kolar Billege i Budinski, 2019; Kralj, 2016; Labaš i Marinčić, 2017) i neformalne programe medijskog opismenjavanja (Vukić i Youens, 2015; Majstorović i Blažević, 2014). Medijska pismenost opće populacije znanstvenu pažnju privlači tek odnedavno, a autori ju analiziraju u odnosu spram lažnih vijesti (Biloš, 2020; Sivrić, 2020) i uloge javnog medijskog servisa u njezinoj promociji (Car i Osmančević, 2021).

Kada je riječ o drugim dimenzijama medijskih kompetencija, neka od ranijih istraživanja o ulozi medija u svakodnevnom životu djece pokazala su da djeca redovito konzumiraju medijske sadržaje, ali da o tome rijetko razgovaraju sa svojim roditeljima (Ilišin, 2003; 2005). Istraživanje Bubalo i Jelić (2015) o kritičkom mišljenju studenata pokazalo je da studenti nailaze na poteškoće u razumijevanju stereotipnog prikazivanja žena u medijima, a nedavna analiza Ciboci (2018) pokazala je da studenti redovito konzumiraju medijske sadržaje, ali da ih rjeđe proizvode i kritički promišljaju.

5. Zaključak

Provedeno istraživanje znanstvenoistraživačke produkcije u Hrvatskoj u četirima domenama medijskog sustava ukazuje na neujednačenost interesa za pojedine istraživačke teme, kao i na promjenu istraživačkih fokusa u pojedinim desetljećima. Broj objavljenih radova je u porastu, disciplina se analizira iz različitih rakursa, a čini se da se povećava i kvaliteta samih radova.

Domena pravnog okvira za slobodu izražavanja i informiranja relativno je dobro istražena, a autori se uglavnom bave različitim aspektima slobode izražavanja, klevete, govora mržnje te (u manjoj mjeri) dezinformacija i lažnih vijesti. Područje zaštite osobnih podataka slabo je pokriveno, a gotovo u potpunosti izostaju istraživanja zaštite autorskih prava, novinarskih izvora, “zviždača” te objave medijskih i poslovnih tajni. Područje profesionalne odgovornosti također je relativno neistraženo, s tek nekoliko radova na temu etičke odgovornosti novinara i regulatornih tijela.

Veći dio tema iz domene novinarstva adekvatno je istražen. Medijsko tržište sve je češće predmet komparativnih studija, a nekoliko autora bavilo se i novinarskim obrazovanjem u kontekstu digitalizacije. Iako su javni medijski servisi dominirali raspravama o medijskoj politici tijekom 1990-ih godina, izgleda da ta tema kasnije privlači pažnju sve manjeg broja autora. Česta su tema istraživanja i radni uvjeti novinara, no uočava se svojevrсна praznina u znanju kada je riječ o prekarosti, napadima i tužbama protiv novinara. Čini se da potonje teme privlače veću pažnju strukovnih organizacija nego akademske zajednice.

Pregled literature iz domene obrazaca upotrebe medija ukazuje na dominaciju deskriptivnih studija, a istraživanja prije 2010. rijetka su i oskudna. Iako se u posljednjih 10-ak godina to područje tematski i metodološki razvija, još su uvijek prisutne značajne praznine u znanju, posebno u pogledu istraživanja povjerenja u društvene medije i korištenja društvenih medija. U posljednje vrijeme fokus istraživanja premješta se s deskriptivnih mjerenja veličine publika na nijansiraniju analizu medijskih utjecaja i repertoara, a i napušta se primjena isključivo kvantitativnih tehnika u korist kvalitativnih i mješovitih metoda.

Domena medijskih kompetencija publika najmanje je istražena od četiriju analiziranih domena, a jedan od razloga tomu vjerojatno leži u činjenici da je ta tema značajniju pažnju autora počela privlačiti tek u posljednjih 10-ak godina. Iz pregleda literature vidljivo je da se istraživanja uglavnom fokusiraju na medijsku pismenost djece i mladih, dok su ostale sociodemografske skupine (npr. starije publike) neistražene, a izostaju i istraživanja kognitivnih, komunikacijskih i drugih aspekata digitalnih kompetencija.

Iako u stalnom porastu, ukupna znanstvenoistraživačka produkcija i dalje je nejednake kvalitete. U Hrvatskoj je velik broj znanstvenih časopisa posvećen disciplini medija i komunikacije – ima ih šest. Neki od njih referiraju se u WOS-u i SCOPUS-u, a neki se uopće ne referiraju. Ujednačavanje kriterija za kategorizaciju radova u znanstvenim časopisima pridonijelo bi rastu kvalitete ukupne znanstvene produkcije, a time i poboljšanju kvalitete discipline te povećanju njezinog mogućeg društvenog utjecaja.

U narednim koracima istraživanja na temelju analize znanstvene produkcije i izvora podataka analizirat će se spomenute četiri domene medijskih sustava s obzirom na rizike i mogućnosti koje pružaju za deliberativnu komunikaciju, što će omogućiti i dublji uvid u važnost razvijenosti znanstveno-istraživačke produkcije i politike u komunikacijskim i medijskim studijama / znanosti za demokraciju.

LITERATURA

- Agencija za elektroničke medije (2016) *Navike gledanja televizijskog programa*. Zagreb: Ipsos Connect.
- Alaburić, V. (2000) "Pravo i pravne institucije u stvaranju neovisnih medija", *Medijska istraživanja*, 6 (2), str. 65-68.
- Alaburić, V. (2003a) "Ograničavanje 'govora mržnje' u demokratskom društvu – teorijski, zakonodavni i praktični aspekti – I. dio", *Hrvatska pravna revija*, 3 (1), str. 62-72.

- Alaburić, V. (2003b) "Ograničavanje 'govora mržnje' u demokratskome društvu – teorijski, zakonodovani i praktični aspekti – II. dio", *Hrvatska pravna revija*, 3 (2), str. 80-90.
- Alerić, M., Kolar Billege, M. i Budinski, V. (2019) "Medijsko opismenjavanje u osnovnoj školi", *Communication Management Review*, 44 (1), str. 50-59.
- Badrov, S. (2007) "Kaznena djela protiv časti i ugleda u hrvatskom kaznenom pravu", *Pravnik*, 41 (84), str. 61-94.
- Baketa, N., Bovan, K. i Matić Bojić, J. (2021) *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj – istraživački izvještaj za 2021. godinu*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Bilić, P. i Balabanić, I. (2016) "Pluralizam ili polarizacija masovnih medija u mrežnom prostoru: slučaj monetizacije hrvatskih autocesta", *Revija za sociologiju*, 46 (2), str. 175-204.
- Bilić, P. i Švob-Đokić, N. (2016) "The pendulum model of Croatian media policy: Digitalisation between public interests and market competition", *European Journal of Communication*, 31 (5), str. 503-518.
- Bilić, P., Balabanić, I., Primorac, J., Jurlin, K. i Eterović, R. (2017) *Analiza tržišta elektroničkih publikacija*. Zagreb: Institut za razvoj i međunarodne odnose.
- Bilić, P., Valečić, M. i Prug, T. (2021) *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania, Montenegro, The Republic of North Macedonia, Serbia & Turkey in the Year 2020. Country Report: Croatia*. Firenca: Centre for Media Pluralism and Media Freedom.
- Biloš, A. (2020) "Izazovi internetskog informacijskog prostora: Kako stanovnici Republike Hrvatske doživljavaju problem lažnih vijesti?", *CroDiM*, 3 (1), str. 166-185.
- Brautović, M. (2007) "Zaštita privatnosti kod hrvatskih online medija", *MediAnali*, 1 (1), str. 27-44.
- Bubalo, I. i Jelić, M. (2015) "Kritička osviještenost učenika i učenica završnih razreda srednje škole o reprezentaciji žena u medijima", *Medijska istraživanja*, 21 (2), str. 107-123.
- Burić, I., Desović, P., Ivišić, J. i Šalinović, A. (2018) *Analiza društvenog utjecaja Fonda za pluralizam i raznovrsnost elektroničkih medija*. Zagreb: Ipsos Puls.
- Car, V. (2016) "Comparative perspective: The common challenges in South East Europe" u Car, V., Radojković, M. i Zlateva, M. (ur.) *Requirements for modern journalism education: The perspective of students in South East Europe*. Berlin i Sofija: Konrad Adenauer Stiftung, str. 163-191.
- Car, V. (2019) "Public Service Radio and Television in Croatia – at the Service of the Public or Politics?" u Fabijanić, D. i Sittig, H. (ur.) *A Pillar of Democracy on Shaky Ground: Public Service Media in South East Europe*. Sofija: Konrad Adenauer Stiftung, str. 93-112.

- Car, V. i Bukvić, M. (2014) "Croatia – Country Report" u Rusch, L., Spahr, C., Zheleva, D. i Zlateva, M. (ur.) *Journalistic Education in South East Europe – Country Reports*. Sofija: Konrad Adenauer Stiftung, str. 17-34.
- Car, V. i Bukvić, M. (2016) "Croatia: Journalism – still a popular profession, and increasingly female" u Car, V., Radojković, M. i Zlateva, M. (ur.) *Requirements for modern journalism education: The perspective of students in South East Europe*. Berlin i Sofija: Konrad Adenauer Stiftung, str. 66-101.
- Car, V. i Osmančević, L. (2021) "Redefinicija javnog medijskog servisa i njegova uloga u promicanju medijske pismenosti" u Jurišić, J. i Hrnjić Kuduzović, Z. (ur.) *Medijska agenda 2020. – 2030*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i Hanns Seidel Stiftung, str. 35-45.
- Chadwick, A. (2013) *The Hybrid Media System: Politics and Power*. 1. izd. Oxford: Oxford University Press.
- Chadwick, A. (2017) *The Hybrid Media System: Politics and Power*. 2. izd. Oxford: Oxford University Press.
- Christians, C. G., Glasser, T. L., McQuail, D., Nordenstreng, K. i White, K. A. (2009) *Normative Theories of the Media: Journalism in Democratic Societies*. Urbana: University of Illinois Press.
- Ciboci, L. (2014) "Zaštita privatnosti djece u *Večernjem listu* i *Jutarnjem listu* u 2013. godini u odnosu na 2010. godinu", *Medijske studije*, 5 (9), str. 92-107.
- Ciboci, L. (2018) "Medijska pismenost učenika osmih razreda u Zagrebu", *Medijske studije*, 9 (17), str. 23-46.
- Ciboci, L. i Labaš, D. (2019) "Digital Media Literacy, School and Contemporary Parenting", *Medijske studije*, 10 (19), str. 83-101.
- Ciboci, L. i Osmančević, L. (2015) "Kompetentnost nastavnika hrvatskog jezika za provođenje medijske kulture u hrvatskim osnovnim školama" u Car, V., Turčilo, L. i Matović, M. (ur.) *Medijska pismenost – preduvjet za odgovorne medije*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, str. 121-138.
- Ciboci, L., Čosić, P., Kanižaj, I., Potočnik, D. i Vinković, D. (2020) *Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu*. Zagreb: Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu.
- Ciboci, L., Gazdić-Alerić, T. i Kanižaj, I. (2019) "Percepcija ravnatelja osnovnih škola o važnosti medijske pismenosti u primarnome obrazovanju", *Communication Management Review*, 4 (1), str. 60-77.
- Ciboci, L., Kanižaj, I. i Labaš, D. (2013) "The efficiency of regulation and self-regulation: Croatian media's protection of children's rights (2008 – 2012)", *CM – časopis za upravljanje komuniciranjem*, 8 (29), str. 147-169.
- Čuvalo, A. (2010) "Osobine medijskih publika i povjerenje u medije", *Medijske studije*, 1 (1-2), str. 40-53.

- Čuvalo, A. (2013) "Institutional trust in the Croatian post-socialist context", *CM – časopis za upravljanje komuniciranjem*, 8 (26), str. 145-163.
- Čuvalo, A. (2015) *Medijski život mladih: primjena teorije prakse na analizu medijskih navika u multimedijском okruženju*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Čuvalo, A. (2016) "'Dailiness' in the New Media Environment: Youth Media Practices and the Temporal Structure of Life-World", *Medijska istraživanja*, 22 (1), str. 65-86.
- Čuvalo, A. i Peruško, Z. (2017) "Ritmovi medijskih generacija u Hrvatskoj: Istraživanje repertoara medijskih generacija iz sociološke perspektive", *Revija za sociologiju*, 47 (3), str. 271-302.
- Čuvalo, A., Vozab, D. i Peruško, Z. (2013) *Publike neprofitnih medija u Hrvatskoj, Studija 1*. Zagreb: Centar za istraživanje medija i komunikacije i Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva.
- Gospodnetić, F. i Morić, D. (2014) *Mladi i mediji u Hrvatskoj*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.
- Grmuša, T. i Prelog, L. (2020) "Uloga novih tehnologija u borbi protiv lažnih vijesti – iskustva i izazovi hrvatskih medijskih organizacija", *Medijske studije*, 11 (22), str. 62-80.
- Grmuša, T., Popović, G. i Banek Zorica, M. (2016) "Percepcija kriterija selekcije vijesti kod novinara u hrvatskim dnevnim novinama", *Medijska istraživanja*, 22 (2), str. 27-43.
- Grmuša, T., Tomulić, A. M. i Anđelić, V. (2019) "Zaštita privatnosti djece i maloljetnika na društvenoj mreži Facebook: navike i iskustva roditelja", *Communication Management Review*, 4 (1), str. 78-97.
- Habazin, M. (2010) "Zaštita 'zvizdača'", *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 10 (2), str. 331-347.
- Habermas, J. (1987) *The Theory of Communicative Action*. Boston: Beacon Press.
- Hallin, D. C. i Mancini, P. (2004) *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ilišin, V. (2003) "Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima", *Medijska istraživanja*, 9 (2), str. 9-34.
- Ilišin, V. (2005) "Roditelji kao medijski odgajatelji: Komunikacija djece i roditelja o medijskim sadržajima" u Zgrabljčić Rotar, N. (ur.) *Medijska pismenost i civilno društvo*. Sarajevo: MEDIACENTAR Sarajevo, str. 131-153.
- IREX (2019) *Media Sustainability Index 2019: Croatia*. Dostupno na: <https://www.irex.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-europe-eurasia-2019-croatia.pdf> (pristupljeno 25. srpnja 2022.).
- Ivanuš, Ž. (2018) *Mehanizmi medijske samoregulacije u Republici Hrvatskoj*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

- Ivanuš, Ž. (2021) "Novinarska etičnost pod pritiskom interesnih skupina – iskustva hrvatskih novinara", *Mediji, kultura i odnosi s javnostima*, 12 (1), str. 73-90.
- Jakovljević, D. (2017) "Neimovinska šteta prouzročena informacijom objavljenom u medijima", *Pravnik*, 51 (101), str. 21-42.
- Kanižaj, I. (2016) "Mapping media literacy in Croatia – National Summary" u Blázquez, F. J. C. i Valais, S. (ur.) *Mapping of Media Literacy Practices and Actions in EU-28*. Strasbourg: European Audiovisual Observatory, str. 206-217.
- Kanižaj, I. i Car, V. (2015) "Hrvatska: Nove prilike za sustavni pristup medijskoj pismenosti" u Car, V., Turčilo, L. i Matović, M. (ur.) *Medijska pismenost – preduvjet za odgovorne medije*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, str. 19-38.
- Karuza Podgorelec, V. (2020) "Why Binge-Watching? The Prominent Motives and Analysis of the Motivating Hedonic and Eudaimonic Elements of Emotional Gratification in a Binge-Watching Experience", *Medijske studije*, 11 (21), str. 3-23.
- Klain, E. (2003) "Psihoanalitičko razumijevanje govora mržnje", *Govor*, 20 (1-2), str. 191-204.
- Klauški, T. (2017) "Lažne vijesti i kako je Donald Trump iskoristio slabosti tradicionalnih medija u kampanji za američkog predsjednika", *Političke analize*, 8 (30), str. 10-14.
- Kovačević, P. i Perišin, T. (2018) "The Potential of Constructive Journalism Ideas in a Croatian Context", *Journalism Practice*, 12 (6), str. 747-763.
- Kralj, L. (2016) "E-sigurnost i digitalne vještine kao dio školskog kurikula", *Medijske studije*, 7 (13), str. 59-74.
- Krelja Kurelović, E., Tomac, F. i Polić, T. (2021) "Načini informiranja i prepoznavanje lažnih vijesti kod studenata u Hrvatskoj tijekom COVID-19 pandemije", *Zbornik Veleučilišta u Rijeci*, 9 (1), str. 119-130.
- Krolo, K., Tonković, Ž. i Marčelić, S. (2020) "The great divide? Cultural capital as a predictor of television preferences among Croatian youth", *Poetics*, 80, 101400.
- Kulenović, E. (2016) "Sloboda govora i govor mržnje" u Kulenović, E. (ur.) *Govor mržnje u Hrvatskoj*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, str. 12-59.
- Kutri, M. (2020) "HND-ova anketa: U Hrvatskoj aktivno najmanje 905 tužbi protiv novinara i medija", Hrvatsko novinarsko društvo [online]. Dostupno na: <https://www.hnd.hr/hnd-ova-anketa-u-hrvatskoj-aktivno-najmanje-905-tuzbi-protiv-novinarar-i-medija> (pristupljeno: 10. kolovoza 2022.).
- Labaš, D. i Grmuša, T. (2011) "Istinitost i objektivnost u informaciji i društveno štetne komunikacijske forme", *Kroatologija*, 2 (2), str. 87-122.
- Labaš, D. i Marinčić, P. (2017) "The Media on the Subject of Media Literacy in the Croatian Education System", *Communication Management Review*, 2 (2), str. 121-137.

- Lamza Posavec, V. i Rihtar, S. (2003) "Neke osobine publike informativno-političkog tiska", *Društvena istraživanja*, 12 (6), str. 927-956.
- Lessenski, M. (2021) *Media Literacy Index 2021. Double Trouble: Resilience to Fake News at the Time of Covid-19 Infodemic*. Sofija: Open Society Institute.
- Lisičar, H. (2016) "Instrumenti samoregulacije i koregulacije i njihova uloga u regulaciji elektroničkih medija", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 66 (5), str. 639-666.
- Lisičar, H. i Jurić, M. (2014) "Analysis of Regulatory Provisions Governing the Protection of Minors in Audiovisual Media Services and Electronic Publications in Croatia", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 64 (2), str. 277-305.
- Majstorović, D. (2013) *Etičnost naslovnica nacionalnih dnevnika: Analiza sadržaja Jutarnjeg lista i Večernjeg lista*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Majstorović, D. i Blažević, N. (2014) "The Role of the 'VANG' Organization in Media Literacy of the Young Generation of Croatia", *Medijska istraživanja*, 20 (2), str. 255-269.
- Majstorović, D. i Vilović, G. (2012) "Motivacija studenata Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu za studiranje novinarstva", *Medijske studije*, 3 (5), str. 118-126.
- Maršavelski, A. i Juras, D. (2019) "Kritička analiza Prijedloga pete novele Kaznenog zakona", *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 26 (2), str. 529-559.
- Mikelić Preradović, N., Lešin, G. i Šagud, M. (2016) "Investigating Parents' Attitudes towards Digital Technology Use in Early Childhood: A Case Study from Croatia", *Informatics in Education*, 15 (1), str. 127-146.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2018) *Kurikulum nastavnog predmeta Informatika*. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
- Mučalo, M. (2010) "Radio: Medij neiskorištenog povjerenja", *Medijske studije*, 1 (1-2), str. 78-90.
- Mučalo, M. i Knežević, D. (2014) "FM radio i mladi: slušatelji ili korisnici?", *Medijske studije*, 5 (9), str. 61-74.
- Munivrana Vajda, M. (2013) "Novi Kazneni zakon u svjetlu pristupanja Europskoj uniji: inkriminiranje govora mržnje i nekih drugih oblika rasizma i ksenofobije", *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 4 (1), str. 131-144.
- Munivrana Vajda, M. i Šurina Marton, A. (2016) "Gdje prestaju granice slobode izražavanja, a počinje govor mržnje? Analiza hrvatskog zakonodavstva i prakse u svjetlu europskih pravnih standarda", *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 23 (2), str. 435-467.
- Nenadić, I. (2017) "Kako su mainstream mediji otvorili vrata alternativnim činjenicama?", *Političke analize*, 8 (30), str. 15-21.

- Nenadić, I. (2018) "Journalists on Twitter: Reconfiguring Professional Identity, Reconsidering Research Ethics – The Case of Croatia" u Dobrick, F. M., Fischer, J. i Hagen, L. M. (ur.) *Research Ethics in the Digital Age*. Wiesbaden: Springer VS, str. 111-117.
- Nenadić, I. (2020a) "Moć bez odgovornosti: politike moderacije sadržaja online-platформи u borbi protiv infodemije", *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, 17 (1), str. 79-101.
- Nenadić, I. (2020b) *Twitter and Changing Journalistic Practice in Croatia*. Doktorska disertacija. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Nord, L. i Harro-Loit, H. (2021) "Deliberative Communication, Values and Variables". Neobjavljeni rad.
- Osmančević, L. (2016) "Twitter as Popular Journalistic Platform – Similarities and Differences Between Jutarnji List and Večernji List", *Communication Management Review*, 1 (2), str. 60-76.
- Pavelin, G. i Karamarko, M. (2015) "Ethical Principles of Journalism: Content Analysis of the Covers of Most Read Daily Newspaper in Croatia", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6 (4), str. 141-152.
- Peran, S. i Raguž, A. (2019a) "Prikaz kretanja izbjeglica preko teritorija Republike Hrvatske u dnevnom tisku (Večernji list, Jutarnji list, 24 sata)", *Nova prisutnost*, 17 (1), str. 29-46.
- Peran, S. i Raguž, A. (2019b) "Odnos i značenje medijskog odgoja u dječjim vrtićima: pravila i medijski izazovi", *Communication Management Review*, 4 (1), str. 216-231.
- Perišin, T. (2004) "Profesionalni kriteriji selekcije vijesti i utjecaj javnosti", *Politička misao*, 41 (2), str. 85-93.
- Perišin, T. (2008) "Televizijske vijesti – urednički odabir između politike, gledatelja i komercijalnih interesa", *Politička misao*, 45 (2), str. 153-174.
- Perišin, T. (2016) "When sound bites become the news: A case study on manufacturing news in Croatia", *Medijske studije*, 8 (15), str. 92-106.
- Perišin, T. (2017) "Sloboda u odgodi: izbor iz novinarske publicistike o hrvatskoj tranziciji", *Politička misao*, 54 (3), str. 135-146.
- Perišin, T. i Mlačić, P. (2014) "Studij novinarstva: Digitalni kurikulum za digitalno novinarstvo", *Medijska istraživanja*, 20 (1), str. 25-43.
- Peruško Čulek, Z. (1999) "Nova medijska agenda: za europsku medijsku politiku u Hrvatskoj", *Medijska istraživanja*, 5 (2), str. 285-301.
- Peruško, Z. (2003) "Medijska koncentracija: izazov pluralizmu medija u Srednjoj i Istočnoj Europi", *Medijska istraživanja*, 9 (1), str. 39-58.
- Peruško, Z. (2009) "Public Interest and Television Performance in Croatia", *Medijska istraživanja*, 15 (2), str. 5-31.

- Peruško, Z. (2010) "The Link that Matters: Media Concentration and Diversity of Content" u Klimkiewicz, B. (ur.) *Media Freedom and Pluralism: Media Policy Challenges in the Enlarged Europe*. Budimpešta: Central European University Press, str. 261-274.
- Peruško, Z. (2011) *Assessment of Media Development in Croatia Based on UNESCO's Media Development Indicators*. Pariz: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization.
- Peruško, Z. (2012) "Medijski sustav u Hrvatskoj: od autoritarnog do mediteranskog modela" u Puljiz, V., Ravlić, S. i Visković, V. (ur.) *Hrvatska u Europskoj uniji: kako dalje?*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 437-475.
- Peruško, Z. (2013) "Media pluralism policy in a post-socialist Mediterranean media system: The case of Croatia", *Central European Journal of Communication*, 6 (2), str. 204-218.
- Peruško, Z. (2020) "Critical junctures, media freedom, and illiberal turns" u Čepo, D. (ur.) *European Values and the Challenges of EU Membership: Croatia in Comparative Perspective*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 101-116.
- Peruško, Z. i Popović, H. (2008) "Media Concentration Trends in Central and Eastern Europe" u Jakubowicz, K. i Sükösd, M. (ur.) *Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective*. Bristol: Intellect, str. 165-189.
- Peruško, Z. i Vozab, D. (2014) "Povijest komunikacijskih i medijskih studija u Hrvatskoj: *Politička misao* u komparativnoj perspektivi", *Politička misao*, 51 (1), str. 133-170.
- Peruško, Z. i Vozab, D. (2016) "Communication Field in Croatia: Toward a Comparative History of Communication Studies in Central and Eastern Europe" u Simonson, P. i Park, D. W. (ur.) *The International History of Communication Study*. New York i London: Routledge, str. 213-234.
- Peruško, Z. i Vozab, D. (2017) "Socialist and Post-Socialist Communication Research: A Longitudinal Analysis", *Zeszyty Prasoznawcze*, 2 (230), str. 361-381.
- Peruško, Z. i Vozab, D. (2022) *Country Case Study on the ROs Related to Media and Journalism Studies (2000-2020): Croatia*. Neobjavljeni rad.
- Peruško, Z., Čuvalo, A. i Vozab, D. (2016) *Country report: Journalists in Croatia*. The Worlds of Journalism Study.
- Peruško, Z., Čuvalo, A. i Vozab, D. (2017a) "Mediatization of Journalism: Influence of the Media System and Media Organization on Journalistic Practices in European Digital Mediascapes", *Journalism*, 21 (11), str. 1630-1654.
- Peruško, Z., Čuvalo, A. i Vozab, D. (2017b) "News as a democratic resource: Q study approach to cross-media news repertoires in Croatia", *Participations*, 14 (2), str. 344-363.

- Peruško, Z., Čuvalo, A. i Vozab, D. (2021) *Comparing Post-Socialist Media Systems: The Case of Southeast Europe*. London i New York: Routledge.
- Peruško, Z., Perišin, T., Topić, M., Vilović, G. i Zgrabljic Rotar, N. (2011) *Hrvatski medijski sustav prema UNESCO-ovim indikatorima medijskog razvoja*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Peruško, Z., Vozab, D. i Čuvalo, A. (2013) "Audiences as a source of agency in media systems: Post-socialist Europe in comparative perspective", *Mediální studia*, 2, str. 137-154.
- Peruško, Z., Vozab, D. i Čuvalo, A. (2015) "Digital Mediascapes, Institutional Frameworks, and Audience Practices Across Europe", *International Journal of Communication*, 9 (1), str. 342-364.
- Peruško, Z., Zember, A. i Vozab, D. (2013) *Kvaliteta neprofitnih medija, Studija 2*. Zagreb: Centar za istraživanje medija i komunikacije i Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva.
- Pilić, M. i Pilić, M. (2021) "Infodemija u doba covid-19: kaznenopravni i sigurnosni aspekt", *Policija i sigurnost*, 30 (3), str. 417-429.
- Pjesivac, I. i Imre, I. (2018) "Perceptions of Media Roles in Serbia and Croatia: Does News Orientation Have an Impact?", *Journalism Studies*, 20 (13), str. 1864-1882.
- Pjesivac, I., Spasovska, K. i Imre, I. (2016) "The Truth Between the Lines: Conceptualization of Trust in News Media in Serbia, Macedonia, and Croatia", *Mass Communication and Society*, 19 (3), str. 323-351.
- Pjesivac, I., Spasovska, K. i Imre, I. (2017) "Attribution of global ethical norms: Perceptions of journalistic independence and integrity in Serbia, Macedonia and Croatia", *Global Media and Communication*, 13 (2), str. 157-179.
- Plenković, M. (2020) "Upotreba dnevnoinformativnih portala, neka individualna obilježja i prihvatanje populizma kod studenata Sveučilišta u Zagrebu", *Društvena istraživanja*, 29 (4), str. 511-533.
- Popović, H. (2018) "Journalism in Croatia in the Southeast European context: deterioration of the 'professional project'", *Work Organisation, Labour & Globalisation*, 12 (1), str. 25-42.
- Popović, V. (2004) "HTV – javna televizija? Programsko vijeće HRT-a – institucija javnoga nadzora ili političke kontrole?", *Politička misao*, 41 (2), str. 17-29.
- Potočnik, D. (2007) "Mladi i nove tehnologije" u Ilišin, V. i Radin, F. (ur.) *Mladi: Problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, str. 105-136.
- Pučka pravobraniteljica (2021) *Izvešće pučke pravobraniteljice za 2020*. Zagreb: Pučka pravobraniteljica.
- Radolović, A. (2007) "Odnos prava osobnosti i medijskog prava", *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 28 (1), str. 267-315.

- Rajko, A. (2000) "Zaštita izvora informacije: pravni aspekt", *Politička misao*, 37 (1), str. 211-228.
- Rajko, A. (2002) "Pravo na pristup informacijama javnog sektora i njegova ograničenja u demokratskom društvu", *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 4 (2), str. 405-461.
- Rajko, A. (2007) "Neke dvojbe u vezi s primjenom novog Zakona o tajnosti podataka", *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 7 (3), str. 553-562.
- Rajko, A. (2012) "Pristup novinara informacijama javnog sektora", *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 12 (2), str. 555-572.
- Roksandić Vidlička, S. i Mamić, K. (2018) "Zloupotreba društvenih mreža u javnom političanju na nasilje i mržnju i širenju lažnih vijesti: potreba transplantiranja njemačkog Zakona o jačanju provedbe zakona na društvenim mrežama?", *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 25 (2), str. 329-357.
- Roller, V. (2014) "Novo doba televizije u Hrvatskoj: Žanrovi, publika i javni interes", *Politička misao*, 51 (4), str. 142-171.
- Sivrić, I. (2020) "Medijska pismenost: oružje u hibridnom ratu protiv lažnih vijesti i dezinformacija", *South Eastern European Journal of Communication*, 2 (1), str. 113-124.
- Skoko, B. i Bajs, D. (2007) "Objavljivanje neistina i manipuliranje činjenicama u hrvatskim medijima i mogućnosti zaštite privatnosti, časti i ugleda", *Politička misao*, 44 (1), str. 93-116.
- Šola, I. i Čičak, A. (2013) "Nasilje medija: cinizam samoregulacije. Analiza primjene etičkog kodeksa *Jutarnjeg lista*", *Crkva u svijetu*, 48 (1), str. 107-124.
- Vajda Halak, Ž., Romić, D. i Tršinski, Z. (2016) "Pravo na pristup informacijama javne uprave u Republici Hrvatskoj i postupak zaštite ostvarivanja toga prava", *Mostariensia*, 20 (1-2), str. 227-238.
- Vanek, K. (2021) "Media literacy at the county councils of experts in Croatia: The perspective of senior advisors for primary education", *Contemporary Educational Researches Journal*, 11 (3), str. 68-77.
- Vilović, G. (2009) "Veliki naponi, slabi rezultati", *MediAnali*, 3 (6), str. 233-238.
- Vilović, G. (2011) "Govor mržnje", *Političke analize*, 2 (6), str. 68-70.
- Volk, S. C. (2021) *Comparative Communication Research: A Study of the Conceptual, Methodological, and Social Challenges of International Collaborative Studies in Communication Science*. Wiesbaden: Springer VS.
- Vozab, D. (2017) "Pristrani i neprijateljski mediji te polarizacija u novom medijskom okolišu", *Političke analize*, 8 (30), str. 3-9.
- Vozab, D. (2019) *(Ne)informirani građani. Politička participacija u novom medijskom okolišu*. Zagreb: Jesenski i Turk.

- Vozab, D. i Majstorović, D. (2021) "The Transformation of Normative Approaches to Journalism in Croatian Academic Literature from Socialism to Post-Socialism", *Politička misao*, 58 (2), str. 7-32.
- Vozab, D. i Peruško, Z. (2018) "Izvori informiranja o politici kao moderatori postizbornih očekivanja građana: parlamentarni izbori 2016.", *Društvena istraživanja*, 27 (3), str. 453-472.
- Vozab, D. i Peruško, Z. (2021) *Digitalne publike vijesti u Hrvatskoj 2017.-2021*. Zagreb: Centar za istraživanje medija i komunikacije.
- Vozab, D. i Zember, A. (2016) "Croatia: Does equality in representation lead to equality in content?" u Ross, K. i Padovani, C. (ur.) *Gender Equality and the Media: A Challenge for Europe*. New York i Oxford: Routledge, str. 72-82.
- Vozab, D., Peruško, Z. i Čuvalo, A. (2013) *Fokus grupe – kako publika doživljava ne-profitne medije, Studija 3*. Zagreb: Centar za istraživanje medija i komunikacije i Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva.
- Vozab, D., Peruško, Z. i Čuvalo, A. (2017) "Treći medijski sektor iz perspektive demokratski angažiranih publika", *Politička misao*, 54 (3), str. 108-132.
- Vukić, T. (2020) "Journalism Education and Fake News: A Literature Review", *Medijska istraživanja*, 26 (2), str. 77-99.
- Vukić, T. i Youens, I. (2015) "Televizijski program kao nastavno sredstvo u stjecanju osnovnoškolskih medijskih kompetencija", *Medijska istraživanja*, 21 (1), str. 79-100.
- Zgrabljčić, N. (2003) "Hrvatska medijska politika i javni mediji", *Medijska istraživanja*, 9 (1), str. 59-75.
- Zgrabljčić Rotar, N. (2020) *Digitalno doba. Masovni mediji i digitalna kultura*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Zgrabljčić Rotar, N. i Vrljević Šarić, Đ. (2009) "The Croatian Journalism Education Landscape" u Terzis, G. (ur.) *European Journalism Education*. Bristol: Intellect, str. 369-382.

Zrinjka Peruško, Dina Vozab, Filip Trbojević

PREREQUISITES FOR UNDERSTANDING THE ROLE
OF THE MEDIA SYSTEM FOR DELIBERATIVE DEMOCRACY:
20 YEARS OF MEDIA SYSTEM RESEARCH IN CROATIA

Summary

The paper continues previous research of media and communication discipline in Croatia and presents part of the results from the first Croatian case study on the international scientific research project *MEDIADELCOM*. We analyze scientific and professional production in the last two decades (2000-2020) and provide an overview of texts that thematically cover four conceptual domains of the media system – Legal framework for freedom of expression and information, Journalism, Media usage patterns and Media related competences of the audience – which create opportunities or risks for the realization of deliberative communication, i.e. deliberative democracy. The analysis sample consists of some 500 scientific, professional and conference papers, chapters in books and conference proceedings, research reports, etc., collected from various national and international databases. The analysis indicates the unevenness of interest in certain domains and research topics, as well as the change of research focuses and methods in certain decades.

Keywords: Deliberative Democracy, Media Related Competences, Journalism, Media Usage Patterns, Freedom of Expression and Information

Zrinjka Peruško redovita je profesorica u trajnom zvanju na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Dina Vozab docentica je na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Filip Trbojević asistent je i doktorand na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Kontakti:

Zrinjka Peruško, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Lepušićeva 6, 10000 Zagreb. E-mail: zrinjka.perusko@fpzg.hr

Dina Vozab, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Lepušićeva 6, 10000 Zagreb. E-mail: dina.vozab@fpzg.hr

Filip Trbojević, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Lepušićeva 6, 10000 Zagreb. E-mail: filip.trbojevic@fpzg.hr